

ים המלח – העשור שהיה אל מול העשור שיהיה

גלית כהן

אשכול תכנון ומדיניות, המשרד להגנת הסביבה
GalitC@sviva.gov.il

לפני עשור, ב־2006, נערכה חשיבה מתכללת, מעמיקה ומקיפה לגבי האתגרים הצפויים לאגן ים המלח, והמשמעויות לעתיד. מסקנות אלה סוכמו בנייר מדיניות שהוגש למשרד ראש הממשלה [1]. הנחת העבודה הייתה שהסוגיה העיקרית הגורמת לתופעות הייחודיות במרחב היא ירידת מפלס ים המלח, דבר שצפוי להימשך גם בטווח של 15–20 שנה מכתובת המסמך, ולכן יש להתארגן ולהיערך להתמודדות עם התופעות הנלוות שעוצמתן צפויה ללכת ולהחריף. עיקרי התופעות הנלוות שנצפו היו: היווצרות בולענים; שיטפונות בעוצמה חזקה, שיפגעו בתשתיות בכלל ובכבישים בפרט; קושי בפיתוח לאורך החוף, שיחייב מעבר לתפיסה של פיתוח במספר מוקדים שצריך להנגישם לציבור; ירידת בטיס הסחיפה, שתביא להעמקת נחלים, שבתורה תגרום לירידת מפלס מי תהום, וכתוצאה מכך יתייבשו מערכות אקולוגיות. ראה זה פלא, כל זה אכן קרה.

מה צפוי בעשור הקרוב?

אם נישיר היום מבט עשור קדימה נוכל להעריך שיחול שינוי יסודי במשוואת מאזן המים של ים המלח. הגירעון ההידרולוגי השנתי הנוכחי של 650 מלמ"ק, המתורגם לירידת מפלס של 1.20 מטר בשנה, יצטמצם ב־350–400 מלמ"ק עקב הזרמת מי ים סוף לים המלח, כחלק מהשלב הראשון של מיזם מובל הימים. עם זאת, כמות מים זו לא תביא לעצירת ירידת המפלס אלא רק להאטה בקצב הירידה. צעד משמעותי זה לבלימת ירידת המפלס מביא איתו סיכונים פוטנציאליים, שנצטרך לעקוב אחריהם מקרוב. למשל, ישנו חוסר ודאות לגבי מנגנון שקיעת הגבס באגם, ולגבי השפעתו על היווצרות בולענים, ישנן שאלות גדולות לגבי תפקוד המערכת הביולוגית. ייתכן אף שיתגלו תופעות שאיננו מכירים כיום. המכלול הזה מחייב השקעת משאבים במחקר ים המלח ובניטורו.

תעשיית הפקת המינרלים תבצע קציר מלח בהיקף מלא (כל המלח השוקע בקרקעית ברכות האידיי ייקצר ויוחזר לאגן הצפוני), ותשאב את מי האגן הצפוני אל ברכות האידיי מנקודת שאיבה חדשה מצפון למניפת נחל צאלים. הסבירות להתממשות תחזית זו גבוהה מאוד, אך ישנה אי־ודאות לגבי אופן ההתמודדות עם אתגרים גדולים שעומדים בפני מימושה: איפה יוערם המלח הקצור לפני העברתו צפונה? איפה יוטבע המלח ואיך (האם באמצעות צינור שיגיע לעומק המים או על־ידי סירות)? איך

בקצרה

הקונפליקט בין התעשייה והתיירות באגן הדרומי יבוא לפתרונו עם הפעלת קציר מלח בהיקף מלא מקרקעית ברכה 5 (בתמונה) | צילום: דורון ניסים

בעיצומם כיום במסגרת מיזם שיקום ים המלח). מציאות זו תחייב הנגשה טובה יותר של המרחב.

הטבע ישמש מנוף לפיתוח כלכלי של המרחב - משאבי הטבע ימונפו לטובת הטבע עצמו, אך גם לטובת תושבי האזור. יגדל מצאי האטרקציות במרחב שעל בסיס משאבי הטבע הקיימים. לדוגמה, יפעל פארק גאולוגי שינגיש את תופעת הבולענים לציבור. מיזמים המקודמים במסגרת מיזם שיקום ים המלח יביאו תועלת ותעסוקה לתושבים במרחב.

הצמחייה ובעלי החיים במרחב יתמודדו עם קשיי מחיה הולכים ומחמירים, מכיוון שמקורות המים המתוקים שהזינו אותם בעבר, הולכים ומעמיקים. לכן, יתקיימו מרחבים אקולוגיים שמורים ומנוהלים שיאפשרו המשך מחיה במקום, כדוגמת מה שכבר בוצע בשמורת עינות צוקים. בתי גידול אלה תלויים באחזקה ובניהול ממשק שיעשו ברציפות לאורך השנים, אחרת ייגרם לבעלי החיים ולצמחייה נזק בלתי הפיך.

לסיכום, על אף האתגרים הרבים, אזור ים המלח הופך להיות מעניין יותר. אף על פי שאנו רחוקים מהפיכת המגמה של התדרדרות האזור, ניתן להבחין בניצני שינוי, ואנו מקווים שימשיכו להתפתח בכיוון הנכון.

תשפיע פעילות זו על 'אזור הביניים' שבין האגנים, ובייחוד על המערכת האקולוגית הרגישה של מניפת נחל צאלים? מה תהיה הדינמיקה של השיטפונות במניפת הסחף שיחצו תשתיות להזרמת מים דרומה ולהסעת מלח צפונה?

שיטפונות חזקים מאוד ובעלי פוטנציאל לפגוע בתשתיות ימשיכו להתרחש בגלל המשך ירידת בסיס הסחיפה, ולכן צריך לדאוג שבנקודות הרגישות יהיו תשתיות בעלות יכולת התמודדות עם עוצמת השיטפונות.

כביש 90, ציר התנועה העיקרי וכמעט היחידי במרחב, לא ישתנה בצורה מהותית. מאחר שמרחב ים המלח תיירותי במהותו, ואף יהיה תיירותי יותר בעתיד, יקבל הכביש אופי של כביש נופי, אף על פי שהוא מסווג 'כביש ארצי' מזרחי. במקומות מסוימים יוסט הכביש מערבה בגלל קרבה יתרה לבולענים. הכביש העוקף באזור עין גדי יוסדר על בסיס המעקף הקיים, עם גשרים קטנים על הנחלים.

פעילות התיירות במרחב ים המלח לא תתקיים לאורך כל חופיו, אלא בשלושה מוקדי תיירות גדולים: צפון ים המלח (אזור צומת לידו-קלי"ה), שהוא אזור תיירות מפותח שלא נוצרים בו בולענים, יוכל לשמש שער יציאה לטיולים במרחב, ויהיה בו חוף ים ציבורי הפתוח לציבור הרחב היורד מכיוון ירושלים; נאת עין גדי תהיה מוקד לתיירות טבע בשמורות, בעתיקות ובאתר ההיסטורי של הקמת היאחזות עין גדי; האגן הדרומי ימשיך להיות מרכז מלונות משגשג בעין בוקק ובנווה זוהר. מרחב ים המלח יהיה אטרקטיבי יותר לתיירות בהשוואה להיום. למשל, יפותחו באזור אתרי תרבות, מורשת ושמורות טבע (תהליכי הפיתוח נמצאים

מקורות

[1] המשרד לאיכות הסביבה, משרד התשתיות הלאומיות, מכון ירושלים לחקר ישראל. 2006. מסמך מדיניות - אגן ים המלח: הערכת מצב ומשמעויות לעתיד בתנאים של המשך ירידת מפלס המים. ירושלים. מוגש למשרד ראש הממשלה. www.tinyurl.com/Dead-Sea-policy-paper-2006.

האתגר הוא למצוא את הדרכים לשגשג לחופיו של ים המלח | צילום: רתם שחל

